

MIGRATSIYA TA'SIRIGA TUSHIB QOLGAN BOLALAR BILAN IJTIMOY ISH

Sohibova Shohida Ahadjon qizi

Muxtoraliyeva Muqaddas Ahadjon qizi

Ilmiy rahbar: Azamova Zarnigor Farhodjon qizi

Annotatsiya: *"nomuntazam migratsiya" – kelib chiqish, tranzit yoki ketish davlatga kirish yoki undan chiqishni tartibga soluvchi qonunlar, qoidalar yoki xalqaro shartnomalardan holi bo'lgan shaxslar ko'chishi; - barcha mehnat qiluvchi migrantlar va ularning oila a'zolarining huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi Xalqaro konventsiyaga muvofiq: "Maqomi tartibga solinmagan migrant – bu xalqaro chegaradan o'tayotgan yoki uni kesib o'tgan va ushbu davlatning qonun hujjatlariga va o'sha davlat ishtirokchisi bo'lib hisoblanadigan xalqaro shartnomalarga muvofiq davlatga kirish unda yoki qolish huquqiga ega bo'lmagan shaxs. Shuni ta'kidlash kerakki, hatto tartibga solinmagan vaziyatlarda ham migrantlar oldingiday o'zlarining inson huquqlarini amalga oshirish, hurmat va himoya qilish huquqiga ega.*

Kalit so'zlar: *migrant, ruxsatsiz kirish, Harakatlar Strategiyasi, bozor.*

Bundan tashqari, qochqinlarga xalqaro himoyadan foydalanish imkoniyati berilishi kerak va ular o'zlari xavf ostida bo'lgan joyni tark etganlarida ruxsatsiz kirish yoki qolish uchun jazolanmasliklari kerak". Hujjatlashtirilmagan migrant – bu tegishli hujjatsiz mamlakatga kirgan yoki u yerda qolgan fuqaroligi bo'lmagan shaxs. Migrantlar ikkita sababga ko'ra ro'yxatdan o'tkazilmagan bo'lishi mumkin. Birinchidan, ularda shaxsini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud, ammo ularning mamlakatga kirish va unda qolish huquqini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud emas yoki bunday hujjatlar soxta yoki bekor qilingan. Ikkinchidan, ularda shaxsini tasdiqlovchi biron-bir hujjat, shuningdek, mamlakatga kirish va qolish huquqini tasdiqlovchi boshqa dalillar yo'q. Hech qanday shaxsini tasdiqlovchi hujjatlari bo'lmagan hujjatlashtirilmagan migrantlar uchun odatda xizmatlardan foydalanishda, yashashga yoki ishlashga ruxsat olishda yoki o'z vataniga qaytishda quyinchiliklarga ko'proq duchor bo'lishadi. Hujjatlashtirilmagan migrantlar, agar ular fuqaroligi to'g'risida biron bir dalil ololmasa, uzoq muddatli istiqbolda fuqaroligini yo'qotish xavfi ostida qolishlari ham mumkin.

O'zbekistonda bozor munosabatlarini shakllanishi, iqtisodiyotni barqaror sur'atlarda rivojlanishi, iqtisodiyotni ijtimoiy yo'naltirilganligi, aholini yoppasiga ijtimoiy huquqlarini kafolatlashdan uning manzilliligini kuchaytirish mexanizmini joriy etishni taqozo etmoqda. Milliy iqtisodiyotni aholini o'sib va o'zgarib borayotgan ehtiyojlarini qondirish uchun yo'naltirilishi ijtimoiy xizmatchilarni tayyorlashni taqozo etmoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar Strategiyasini 4.1. bandi aholini ijtimoiy himoya qilishni yanada kuchaytirish deb nomlanadi. Aholini ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari himoyasini kafolatlash mamlakatimiz oldida o'rta istiqbolda turgan

ustuvor vazifalardan bin hisoblanadi. Jahonning rivojlangan mamlakatlarida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, tamoyillari, nazariy va amaliy jihatlarini, amal qilish mexanizmi borasida to'plangan boy va ilg'or tajribalari asosida yozilgan darslik, o'quv qo'llanmalami ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish va o'zbekiston materiallari bilan uyg'unlashtirish asosida darsliklar yozish, nashr etish ijtimoiy soha uchun kadrlar tayyorlashda muhim ilmiy-amaliy, uslubiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. O'zbekistonda Milliy universiteti Iqtisodiyot fakulteti "Makroiqtisodiyot" kafedrasida yetakchi professor-o'qituvchilari tomonidan AQShda olti marta qayta nashr etilgan Texas universiteti iqtisodchi olimlari tomonidan yozilgan "Social Work and Social Welfare: An Introduction" darsligi ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilindi va o'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimiga oid materiallar bilan to'ldirildi. Darslik maqsadi talabalarni jahon amaliyotida ijtimoiy ta'minot tizimini shakllanishining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari, holati va rivojlanish tendensiyalari, muammolari va ularni hal etish yo'llari to'g'risida yaxlit bilim berishdan iborat. Ushbu darslik mantiqiy jihatdan o'zaro bog'langan. Kirish, to'qqiz bob va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat. Darslikning har bir 5 bobida mavzu matni bilan birgalikda, tayanch atamalar, nazorat uchun savollar va olingan bilimlarni o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun test savollari berilgan. Darslikni kirish qismida darslik mavzusini dolzarbligi, ilmiy-amaliy ahamiyati, tarkibi, maqsadi va vazifalari bayon etilgan. "Ijtimoiy ta'minot. shakllanishi va hozirgi holati" deb nomlangan birinchi bobda ijtimoiy ta'minot bilan bog'liq iqtisodiy tushuncha, kategoriyalarni mohiyati ochib berilgan, ijtimoiy ta'minotni tarkibi, AQSh, Buyuk Britaniyada ijtimoiy ta'minotni rivojlanishining huquqiy-institutsional asoslarini takomillashuvi va isloh etish bosqichlari tahlil qilingan. Darslikning "Ijtimoiy ish kasbining vazifalari va uslublari" deb nomlangan ikkinchi bobida ijtimoiy ish kasbining vujudga kelish sabablari, omillari, vazifalari, tamoyillari, maqsadi va uslublari bayon etilgan. Aholining turli guruhlari va qatlamlari bilan ijtimoiy ish olib borish xususiyatdori, ijtimoiy ish uchun kadrlar tayyorlash holati baholangan. "Ijtimoiy ta'minot tizimi nazariyasi va amaliyoti" deb nomlangan uchinchi bobda ijtimoiy ta'minot tizimi rivojlanishining ilmiy konsepsiyalari mohiyati ochib berilgan, omillari, tarkibi, ijtimoiy ta'minot tizimi darajalari, vazifalari va tamoyillari o'rganilgan. Darslikning "Ayrim shaxslar, oilalar, guruhlar bilan ijtimoiy ish olib borish amaliyoti" deb atalgan to'rtinchi bobida aholini ijtimoiy yordamga muhtoj qatlamlari hisoblangan ayrim shaxslar, oilalar, guruhlar va tashkilotlar bilan ishlash xususiyatlari, uslublari, tamoyillari bayon etilgan. "Kambag'allik va uni kamaytirish" deb nomlangan beshinchi bobda jamiyatning muhim, global muammolaridan biri hisoblangan kambag'allikni kelib chiqish sabablari, omillari, ilmiy qarashlar tahlil qilingan, guruhlangan, kambag'allikni aniqlashning yondashuvlari va usullari, ijtimoiy ishlovchilarni davlatning ijtimoiy dasturlarini amalga oshirishdagi o'rnini qiyosiy tahlil qilingan. Darslikning "Sog'liqni saqlash"ga bag'ishlangan oltinchi bobi sog'liqni saqlash tizimini vazifalari, rivojlanish indikatorlari, tibbiy xizmatlar bozorini amal qilish mexanizmi, ijtimoiy ishlovchilarni tibbiy xizmatlar ko'rsatishdagi o'rnini va vazifalarini o'rganish, sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirishning nazariy - amaliy

jihatlari, mamlakatimizda sog'liqni saqlash tizimini isloh etishning dasturini amalga oshirishning bosqichlari va ustuvor yo'nalishlari bayon qilingan. Darslikning "Qariya yoshdagi kishilar: ehtiyojlari va ijtimoiy xizmatlar" deb nomlangan yettinchi bobida aholini qarishi deb nomlangan global muammoni kelib chiqish sabablari, omillari, aniqlash uslubiyotlari tahlil qilingan, ushbu mavzuga bag'ishlangan ilmiy nazariyalar evolyutsiyasi, "aholi qarishi" global muammosini hal etish borasida amalga oshirilayotgan xalqaro va milliy maqsadli ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish holati baholangan, qariyalarga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish tartibi, amaliyoti va xususiyatlari bayon etilgan. "Ijtimoiy ishning globallashuvi" deb atalgan sakkizinchi bobda jahonda iqtisodiy tashkilotlar tomonidan aholini ijtimoiy himoya qilishni XXI asr boshlaridagi amalga oshirilayotgan xalqaro dasturlari holati baholangan, ustuvor yo'nalishlari yoritilgan. Global ijtimoiy muammolarni vujudga kelish sabablari, turlari aniqlangan va guruhlangan. Global ijtimoiy muammolarni hal etishda xalqaro ijtimoiy ishlovchilar federatsiyasi, ijtimoiy ishlovchilarning o'rni baholangan va ushbu sohada uzoq istiqbolda amalga oshirilishi lozim bo'lgan ustuvor vazifalar mohiyati ochib berilgan.

O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi YUNISEF xalqaro bolalar jamg'armasi bilan hamkorlikda «Migratsiya oqibatida himoyaga muhtoj bo'lgan bolalarni himoya qilish» mavzusidagi xalqaro loyihaga qo'l urdi, deya xabar qildi qo'mita matbuot xizmati «Gazeta.uz»ga.

Mazkur loyiha 36 oyga mo'ljallangan bo'lib, mamlakatning 4 viloyatini qamrab olishi kutilmoqda. Loyiha davomida migrant oilalarning farzandlarini ijtimoiy-iqtisodiy himoya qilish, ularning har tomonlama kamol topishiga ko'maklashish asosiy maqsad etib belgilandi.

11 iyun kuni mazkur masala bo'yicha ekspertlarning dastlabki uchrashuvi bo'lib o'tdi. Uchrashuvda Xotin-qizlar qo'mitasi, «YUNISEF» jamg'armasi, Tashqi ishlar vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, «Oila» ilmiy-amaliy markazi, Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv markazi vakillaridan iborat ekspert guruhi ish boshladi.

2010 yilda Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarining ikki foizini mehnat muhojirlarining farzandlari tashkil etgan bo'lsa, 2017 yilda bu raqam 6 foizga yetgan. Ya'ni, 250 nafarga yaqin bolaning ota-onasi farzandini davlat qaramog'iga topshirib, daromad topish maqsadida chetga ketgan. Ammo bu masalaning bir tomoni, xolos. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, bugungi kunda 2 milliondan ortiq vatandoshimiz boshqa davlatlarda mehnat migranti sanaladi. Ularning ortida oilasi, kimlargadir ishonib topshirib ketilgan farzandlari bor, albatta. Ota-onasi uzoqda mehnat qilayotgan bolalarning ta'limi, sog'ligi va umuman hayoti masalasi – O'zbekistonda ish boshlagan yangi loyiha doirasida atroflicha tahlil qilinadi. O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi, YUNISEF, Yevropa ittifoqi ko'magida migratsiya ta'siridan bolalarni himoyalash bo'yicha loyiha taqdimotida bu haqda batafsil ma'lumot berildi. U Janubiy-sharqiy va Janubiy Osiyo hamda Markaziy Osiyo mintaqalaridagi sakkizta mamlakatda, jumladan, O'zbekistonda amalga oshiriladi.

Loyiha asosan migrantlarning oilalarini ijtimoiy himoya qilish, vasiylik va homiylik organlari, davlat va notijorat tashkilotlarining bu boradagi faoliyatini muvofiqlashtirishga yo'naltirilgan. Buning uchun respublikamizning to'rtta viloyati tanlab olindi. Ya'ni, ayni paytda migrantlar soni nisbatan yuqori bo'lgan Buxoro, Farg'ona, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida 2020 yilning dekabriga qadar bosqichma bosqich amalga oshiriladi.

Loyiha doirasida mavzuga oid tadqiqotlar o'tkazish, migrantlarning farzandlari duch kelayotgan muammolarni tizimli tahlil qilish ko'zda tutilyapti. Bunday oilalarga o'z vaqtida va kerakli yordamni tashkil etish yuzasidan zarur mexanizmlarni ishlab chiqish maqsad qilingan.

Ijtimoiy ish - bu muhim kasb bo'lib, ijtimoiy ta'minot doirasida faoliyat yuritadi va ushbu tizim ijtimoiy xizmatlar ko'rsatadi. Ijtimoiy ishning qonuniyatlarini ochib berishda ikki yondashuvga asoslanganlik amaliyoti mavjud. Qonun (ijtimoiy qonuniyat) ijtimoiy hodisa, jarayon va tizimlarning tashkil etuvchilari va barcha taraflarining muhim, barqaror, takrorlanuvchi aloqalarini, insonlarning hayotiy faoliyati namoyon bo'lishining barcha shakllaridagi yaxlitligini namoyon etadi. Iqtisodiy adabiyotda ijtimoiy ishning quyidagi qonuniyatlari sanab o'tiladi: - jamiytdagi ijtimoiy jarayonlar, ijtimoiy siyosat va ijtimoiy ish o'rtasidagi o'zaro bog'iqlik; - ijtimoiy ishning mazmuni, shakl va usullari turli guruh, birliklar, individlar hayotiy faoliyatining aniq shart-sharoitlari bilan belgilandi; - ijtimoiy muammolarni mijozlarning shaxsiy ehtiyoj va manfaatlarini orqali hal etish; - ijtimoiy ishning samaradorligi va natijaviyligi mutaxassislarining malakasi, ma'naviy xususiyatlari, jamiyat va davlatning ijtimoiy tizimi imkoniyatlariga bog'liqligi. Bu yerda ijtimoiy ishning subyekti va obyektlari o'rtasidagi o'zaro harakat, aloqalari tufayli vujudga keluvchi barqaror, takrorlanuvchi aniq ijtimoiy hodisa, jarayon va munosabatlarning rivojlanishiga ta'sirining xarakteri va yo'nalishini belgilaydigan qonuniyatlarga umurniy ta'rif berildi. Ijtimoiy faoliyat ijtimoiy borliqning mavjudligi va rivojlanishi omili, tashqi olamning maqsadga yo'naltirilgan o'zgarishini aks etishidir. Uning belgilari: ong'lilik, samaralilik, ijtimoiylik. Ijtimoiy ish faoliyatning quyidagi uch shakllarda: ilmiy, ta'limiy va amaliy ko'rishlarda namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. UNDP. Canada, 2016. 286 p.
2. Ehrenberg, Ronald G. Modern labor economics : theory and public policy / Ronald G. Ehrenberg, Robert S. Smith. Eleventh ed. USA, 2012. 682 p.
3. World Social Protection Report 2014/15: Building economic recovery, inclusive development and social justice International Labour Office - Geneva: ILO, 2014. 364 p.
5. Social Policy an Introduction-Forth edition/ Ken Blakemore, Louis Warwick-Booth/Open University Press/UK, 2013. 376 p.